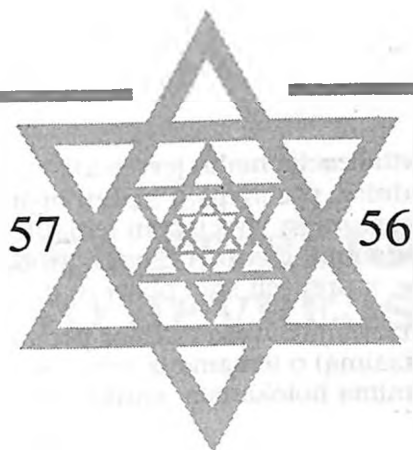

REVITALIZACIJA

**MALIH
JEVREJSKIH
OPŠTINA
U SRBIJI**

REVITALIZATION

**OF SMALL
JEWISH
COMMUNITIES
IN SERBIA**

PINKAS 2

Tema: Jevrejski identitet
i problem asimilacije

**JEVREJSKA INTELIGENCIJA I
NJENO JEVREJSTVO**

dr. ARTHUR HERTZBERG

**JEWISH INTELLIGENTSIA AND
ITS JEWISHNESS**

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
BEOGRAD

januar 1996. godine

UVODNA NAPOMENA

Razrađujući projekat „Revitalizacija malih jevrejskih opština u Srbiji“ došli smo na ideju da članovima jevrejske zajednice, pre svega u malim opštinama, ponudimo nekoliko desetina kratkih, interesantnih tekstova sa jevrejskom tematikom, pogodnih za čitanje, ali i za organizovanje razgovora u opštinama. U arhivi Saveza pronašli smo pripremljene tekstove iz perioda 1976 – 1986. godine, a preuzeli smo obavezu da pripremimo i nove.

Komisija za kulturu i obrazovanje Saveza i Odbor projekta će narednih meseci odštampati tekstove u sveskama (pinkasima) o temama iz jevrejske istorije (opšte i jugoslovenske), iz umetnosti i nauke, o problemima holokausta, antisemitizma, jevrejskog identiteta i sl...

Urednici

PINKAS 2

NAZIV:	Jevrejska inteligencija i njeno jevrejstvo
AUTOR:	Dr. Arthur Hertzberg
IZDAVAČ:	Savez jevrejskih opština Jugoslavije
UREDNICI:	Simha Kabiljo i Miša David
LEKTOR:	Danica Branković
KOMPJUTERSKA PRIPREMA:	Damir Plovanić
ŠTAMPA:	Štamparija Đorđević

TIRAŽ: 300 primeraka

Januar 1996. godine, Beograd

Dr Arthur Hertzberg

JEVREJSKA INTELIGENCIJA I NJENO JEVREJSTVO

(Govor na Godišnjoj skupštini
Memorijalne fondacije za
jevrejsku kulturu, Pariz,
6. jula 1982.)

U svojoj modernoj formi buntovnička jevrejska inteligencija postoji od sredine sedamnaestog veka, od generacije Sabataja Cviya i Spinoze.

Sabataj Cvi se pojavio unutar samog judaizma, kao aktivista Kabale koji je predskazao kraj sveta. Veliki deo jevrejstva je za trenutak verovao da je on stvarno Mesija i da je blizak dan koji je on predskazao. Čak i posle velikog debakla, kada se to nije dogodilo, a svet i dalje ostao onakav kakav je i uvek bio, pun bola i patnji, još je uvek bilo takvih koji su u njege i dalje verovali, neki su čak prešli sa njim u islam.

Na nastajanje moderne, uglavnom buntovničke inteligencije, ipak je u osnovi daleko više uticao Baruh Spinoza. Istoričari jevrejske filozofije su se mnogo trudili da dokažu da je Spinozina kritika Biblije, uz sav njegov radikalizam, zasnovana na rabinističkim izvorima, pa čak i to da njegov nacionalizam i univerzalizam imaju veze sa filozofima kasnog srednjeg veka, čije je radove on poznao. Međutim, po mom mišljenju, sve to ima samo istorijski značaj, reklo bi se da je od značaja samo kao antikvitet, pa čak i onda ako je sve do detalja tačno šta su ti istoričari rekli. Spinoza nije pisao hebrejski za Jevreje već latinski za ceo svet. On se prikazao kao filozof koga ne obavezuje lojalnost prema nekoj posebnoj zajednici ili prema nekoj tradiciji, iako svoj jevrejski identitet nikada nije napustio, pa čak ni onda kada su ga amsterdamski rabini isključili iz jevrejstva.

Prema Spinozi, neophodno je da se širokim masama vlada u okviru posebnih političkih struktura, pa je čak potrebno da država prema masama upotrebi sredstva prinude, kad god je to korisno. Ali inteligencija, po mišljenju Spinoze, predstavlja elitu koja, bar duhovno, stoji iznad tih političkih struktura. On je intelektualca definisao kao pojedinca koji je van društva, u čijem direktnom odnosu prema „Dobrom“ nema posrednika. Time je Spinoza stvorio temelj na kojem su filozofi izgradili Prosvetiteljstvo, veliku tvorevinu osamnaestog veka. Njena prva i najvažnija odlika je racionalizam a njegovi nosioci su postali zakleti neprijatelji verovanja u jedinstvenost biblijskog otkrovenja i onih koji su bili nosioci tog verovanja, a naročito Jevreja. Biti „moderan“ je za mnoge intelektualce na Zapadu značilo protiviti se prošlosti i tvrditi da treba političkim i društvenim sredstvima, putem revolucije jedne ili druge vrste, stvoriti novi, bolji svet.

Treba, međutim, reći i to da je u toku devetnaestog veka veliki broj zapadnih intelektualaca ustao protiv Prosvetiteljstva, u ime istorije, u ime zajedničkih iskustava i nasleđa kao najviših ideala. Na političkom polju to je došlo do izražaja u nacionalističkom buđenju protiv tekovina Francuske revolucije, a taj nacionalizam je neminovno bio konzervativan i protujevrejski nastrojen, pošto su upravo Jevreji najviše koristili političku jednakost koju je Francuska revolucija proširila na svakog pojedinca gde god su stigle njene armije i vojska Napoleona. Tako je najmoderniji deo jevrejske inteligencije kroz čitav devetnaesti vek bio u opoziciji prema nacionalističkom romantizmu.

Ulazak Jevreja u privredni i kulturni život Zapada zahtevao je „novi početak“, bar je veliki broj jevrejskih intelektualaca verovao da je tako. Time treba tumačiti i to što je u devetnaestom veku veliki broj Jevreja bio među barjaktarima revolucionarnih pokreta u Evropi, i na političkom i na kulturnom polju. Ako tradicija i identitet za Jevreje predstavljaju prepreku za jednakost, onda se kao prvi korak treba odreći posebnog identiteta i tradicije, da bi bio stvoren put „u svet“. Time treba tumačiti i to da su u devetnaestom veku najveći talenti jevrejskog porekla, kao što su Karl Marks i Sigmund Frojd, imali negativan stav prema religiji uopšte, a prema jevrejskoj religiji posebno. Prema tome, Marks i Frojd, vrhovni učitelji i uzori velikog dela moderne jevrejske inteligencije, stajali su izvan jevrejske zajednice i

njene tradicije, kao što je bio slučaj i sa Spinozom, pa su se čak, i opet kao Spinoza, kritički odnosili prema suštini jevrejske lojalnosti i jedinstvenosti jevrejske tradicije, a sve to u ime sopstvene definicije onoga što su smatrali vrhovnom vrednotom.

Ovom su se napadu suprotstavile različite grupe jevrejskih intelektualaca. Već na početku modernih vremena, u danima Francuske revolucije, bilo je Jevreja koji su se protivili prihvatanju političke jednakosti iz čiste bojazni da će samim tim biti oslabljena lojalnost prema jevrejskoj specifičnosti.

Sredinom devetnaestog veka su neki jevrejski intelektualci, Frenkel u Nemačkoj, Lusa to u Italiji i Krohmal u Galiciji, i sami postali privrženici tada već dominantnih nacionalističkih strujanja. Među ovim intelektualcima je najkarakterističniji bio Mozes Hes, koji je ranije bio jedan od osnivača evropskog socijalizma četrdesetih godina devetnaestog veka. On je kasnije napustio taj put univerzalizma i vratio se na put jevrejskog nacionalnog identiteta, pa je čak zagovarao povratak Jevreja u Palestinu da bi tamo ponovo izgradili svoju nacionalnu državu i ponovo oblikovali svoje nasleđene tradicije.

Stvari su se, prema tome, tako razvijale da su se posle sredine devetnaestog veka razni segmenti jevrejske inteligencije suprotstavljali univerzalizmu prosvetećenosti.

I cionizam, u značenju kako ga je prvobitno shvatio Hercl, sadržavao je jake elemente univerzalizma i malo je vodio računa o specifičnostima jevrejske kulture. Mladi Hercl je zapravo imao pred sobom kao cilj da položaj Jevreja stabilizuje u jednoj državi koja bi im omogućila da „odigraju onu evropsku ulogu“ koja im je bila uskraćena u Evropi. Međutim, korene glavnih strujanja cionizma nalazimo u jevrejskoj nacionalnoj svesti, jedne ili druge vrste. Za ove struje jevrejsko istorijsko iskustvo, pa čak i ono koje se mora ponovo oblikovati ili većim delom zaboraviti, ostaje „vrhunsko dobro“, pa prema tome jevrejska inteligencija treba da bude na čelu nastojanja da se tumačenje jevrejske tradicije prilagodi potrebi modernih vremena. Toga su bili svesni Ahad Haam, A.D. Gordon, pa čak i Harav Kuk. Ti ljudi i njihovi sledbenici su predstavljali „jevrejsku nacionalnu inteligenciju“, kako je ta grupa u svom formativnom periodu bila nazvana.

Na nesreću jevrejskog naroda bilo je daleko više modernih jevrejskih intelektualaca koji su sledili Marksa i Frojda nego Ahad Haama i Kuka. Nema svrhe da se sada pitamo da li je do toga došlo zbog toga jer su ideje Ahad Haama i Kuka bile manje privlačne nego ideje Marksa i Frojda, budući da nije bila u pitanju privlačnost ili neprivlačnost ideja. Ostaje jednostavna činjenica da je većina Jevreja želela da ostane u dijašpori.

II

Interesantno je da poslednjih decenija nije došlo do definisanja neke doktrine asimilacije. U isto vreme, ne bi bilo tačno da se tvrdi da nije došlo do svesne i namerne asimilacije. Međutim, većina jevrejske inteligencije identifikuje se sa jevrejstvom, ali je uprkos tome izložena postepenom prodoru asimilacije koja nema ideološku pozadinu. Ukoliko su mešoviti brakovi neki pokazatelj, kao što jesu, onda treba beležiti da od svih brakova Jevreja u svetu svaki treći spada u tu kategoriju; kod intelektualaca, profesora, lekara, advokata i drugih slobodnih profesija taj odnos je još izrazitiji; skoro svaki drugi brak spada u kategoriju mešovitih brakova (bar kako to pokazuje čitav niz socioloških studija). Ranije je napuštanje jevrejske vere i prelazak na drugu bio vezan za težak i bolan trenutak. Toga, međutim, više nema; sada se to događa postepeno, relativno bezbolno. Ipak, oni koji napuštaju jevrejstvo, vrlo često, a naročito u trenucima krize, bacaju pogled unazad, a čine to sa strasnim osećanjem identifikacije ili čak ponovne identifikacije. To je današnje stanje stvari i to je problem sa kojim se suočava moderno jevrejsko državništvo.

Postavlja se, prema tome, pitanje kontinuiteta, temelja na kojem se može graditi. On postoji. Može se kao argument navesti paradoks koji nalazimo u činjenici da je tokom poslednja dva veka ekonomska uloga Jevreja bila začuđujuće stabilna i pored svih promena do kojih je došlo u ovoj našoj grozničavoj istoriji, te da se „jevrejska privreda“ danas ne razlikuje mnogo od stanja u kome se nalazila pre modernih vremena. Mi nastavljamo i dalje, kao što smo činili u getu, da radimo više glavom nego rukama. Svetsko jevrejstvo se u izvesnom smislu ne asimiluje; njegova ekonomska struktura se ne „normalizuje“, već naprotiv, Jevreji se sve više, a izgleda sad već definitivno, okreću prema činovničkim i intelektualnim zanimanjima koja zahtevaju viši stepen obrazovanja. Uloga Jevreja u privrednim sistemima zapadnih zemalja je ostala jedinstvena.

Jevrejska zajednica, da se koristimo marksističkom terminologijom, nigde ne kontroliše u većoj meri sredstva primarne proizvodnje ili izvore sirovina potrebnih za tu proizvodnju. Tako, na primer, Jevreji nigde nisu vlasnici rudnika urana, a atomsku energiju je prvi put stavio u službu čoveka jedan tim fizičara u Sjedinjenim Državama čiji su članovi većinom bili Jevreji; a interesantno je i to da je takva većina postojala i u konkurentskoj grupi u Sovjetskom Savezu. Činjenica da je broj Jevreja nesrazmerno velik u svim oblastima života gde se radi glavom, a manje rukama, dovodi do različitih posledica. S jedne strane, nesrazmerna zastupljenost Jevreja upadljiva je u sredini u kojoj se nalazi, pa samim tim postaje meta antisemita, ali s druge strane, među samim tim Jevrejima se razvija osećanje drugarstva i zajedništva, pa i međusobne pomoći u rešavanju zadataka. U svetskim razmerama, danas su Jevreji veoma prisutni u oblasti matematike i biohemije, a isto tako i u oblasti prava i medicine, svude gde postoje brojnije jevrejske zajednice. U ranije skoro isključivo nejevrejskoj tehničkoj eliti mnogih novih industrija danas ima sve više i više Jevreja, pa bi se čak moglo reći da je to nova oblast gde se stvaraju jevrejske zajednice. Poznato je da to važi za elektronsku industriju i za proizvodnju televizijskih aparata u Sjedinjenim Državama. Kod takve koncentracije Jevreja u pojedinim oblastima danas smo svedoci činjenice da su takve grupe Jevreja u stalnom međusobnom kontaktu, i psihološki i društveno, iako vidljiva jevrejska komponenta u njihovom životu postaje sve manja. Svojevremeno su se Marani družili međusobno daleko više nego sa drugima; postoji čak jedna studija prema kojoj se prva ili čak druga generacija pokrštenih Jevreja najviše druži sa Jevrejima koji su takođe prešli u hrišćanstvo, štaviše i brakovi se najviše sklapaju u tom krugu.

Treba, međutim, reći i to da ova nesrazmerno velika koncentracija Jevreja u nemanuelnim zanimanjima nije izmakla pažnji ni prijatelja ni neprijatelja jevrejstva. Moderna jevrejska inteligencija od samog početka predstavlja konkurenciju nejevrejima kad su u pitanju istaknuti položaji koji obezbeđuju društveni ugled. U dvadesetom veku je Oktobarska revolucija omogućila hiljadama Jevreja da zauzmu takve položaje, iako je istovremeno razbila jevrejsku zajednicu, pošto su se talentovani pojedinci koje carski režim nije koristio nalazili upravo u jevrejskoj zajednici. Međutim, perspektive ove inteligencije su u poslednje vreme postale u Sovjetskom Savezu tamnije, pošto ih režim sve više odstranjuje, da bi njihovo mesto zauzeli obrazovani nejevreji koji uživaju više poverenja i koji nisu meta tradicionalne antisemitske mržnje. Radi toga se sovjetska jevrejska inteligencija, koja se sad, pošto je diskriminisana i napadnuta, priseća svog jevrejskog porekla i trudi da napusti Sovjetski Savez da bi našla nove mogućnosti za održavanje svog klasnog položaja, a naročito da taj položaj obezbedi i za svoju decu.

U samom početku je i u Izraelu osnovna ideja bila da će se izgraditi jedna zdrava, normalna privredna struktura u kojoj će većina biti zaposlena u primarnoj proizvodnji. Nastojanja velikog broja njegovih građana da se bave intelektualnim poslovima stvorila je jednu društvenu strukturu u kojoj sada ima više intelektualaca nego što privreda, kakva je ona danas, može da apsorbuje. Zbog toga u Izraelu ima sve više zahteva da se privredna struktura preorijentiše i da se glavni naglasak na širokom frontu stavi na izvoz, visoke tehnologije.

U Sjedinjenim Državama prekretnica je bio Drugi svetski rat i njegove posledice, kada se privreda zemlje u kratkom roku udvostručila i utrostručila. I ovde su se Jevreji pojavili kao već pripremljeni stručni kadar koji ranije nije mogao da zauzme mesto koje bi mu po stručnosti pripadalo. Posle Drugog svetskog rata univerziteti su morali da pripremaju odgovarajuće kadrove za opšti rast u svim segmentima života. Fakulteti, koji su tridesetih godina imali srazmerno neznatan broj jevrejskih studenata, vrlo brzo su izdavali 10% svojih indeksa Jevrejima, a u poznatijim vodećim koledžima bila je čak četvrtina ili trećina Jevreja. Ekonomska i društvena uloga jevrejske inteligencije je danas u Sjedinjenim Državama manje obezbeđena nego pre jedne ranije generacije. Razlog je jasan: Jevreji su zauzeli nesrazmerno veliki broj istaknutih položaja i time izazvali zavist drugih.

III

Jedan drugi elemenat kontinuiteta u savremenoj jevrejskoj istoriji nalazimo u činjenici da je „jevrejski problem“ i dalje ostao i uporno ostaje aktuelan, bez obzira na to što je došlo do široke kulturne asimilacije u mnogim zemljama. To je dovelo do izvesnog stepena solidarnosti čak i kod onih Jevreja koji svoje jevrejstvo ne stavljaju u prvi plan - u pozitivnom smislu te reči - i do napora jevrejskih zajednica da pruže pomoć i onim svojim članovima koji najviše ostaju po strani. Sada, kada već nailazi druga generacija posle Drugog svetskog rata, kada je došlo do mnogih protivurečnosti u privrednoj situaciji mnogih zapadnih zemalja, Jevreji, a posebno oni sa najvišim stručnim kvalifikacijama, ne mogu više smatrati da je njihova nova uloga u društvu potpuno zagarantovana.

Nije nimalo jasno da li će jevrejska inteligencija u dijaspori uspeti da se prilagodi izmenjenim ekonomskim prilikama ili će morati ponovo da zauzme mesta u drugim slojevima današnjeg društva. Jevreji će možda morati da se više bave zanimanjima u privredi i da napuste akademske poslove i tradicionalna zanimanja inteligencije, da bi bar toliko bili blizu vlasti koliko je to minimalno neophodno. To je možda i uslov dalje egzistencije jevrejske zajednice kao takve. Pre više generacija, kada su Jevreji bili siromašni i krenuli u svet da traže mesto pod suncem, u svim diskusijama Jevreja se govorilo o ulozi koju bi Jevreji trebalo da igraju u privrednom životu i o tome šta jevrejska zajednica može da čini da svoju tadašnju situaciju poboljša. Danas, mnogo vremena posle tih diskusija, ta tema je ponovo aktuelna jer je došlo vreme da postavimo brojna pitanja o tome kojim putem da krene novi cionizam. Time ne želimo reći da ne treba da budemo zabrinuti za sudbinu inteligencije u dijaspori i da ne treba učiniti sve što je moguće da ona svoju ulogu sačuva. Međutim, nije li možda blizu istini reći da će, dugoročno gledano, veliki deo te inteligencije možda najbolje sačuvati svoje klasne oblike u samom Izraelu ukoliko tamo dođe do restrukturiranja privrede i do nove strukture u kojoj će visokostručni talenti predstavljati najvažniju robu na tržištu.

Ono što je napred rečeno predstavlja u stvari novu formulaciju klasične cionističke teme korišćenjem jezika današnjice, a to je: društveno-ekonomska posebnost Jevreja u dijaspori i njihova jedinstvena struktura stvaraju probleme sukoba i nelagodnosti, koji se najbolje mogu rešiti u okviru čisto jevrejske zajednice. Međutim, dok ne dođe do potpuno otvorenog antisemitizma širom sveta, ovaj argumenat sa svim svojim varijacijama, kakvih je bilo u prošlom veku, neće ubediti većinu Jevreja, a naročito ne većinu intelektualaca, da je njihovo mesto u Cionu. Većina je uvek, kad god je verovala da je to moguće, pokušavala da svoju ulogu odigra na široj pozornici. Danas imamo mogućnosti da Izrael učinimo atraktivnijom alternativom, ali je još uvek otvoreno pitanje kako ćemo nagovoriti članove najvećeg dela jevrejske inteligencije koji naginju asimilaciji da ponovo zažele da budu Jevreji, i to sa jednim ozbiljnim i pozitivnim prilazom.

Kada se suočavamo sa ovim, sigurno najvažnijim pitanjem, treba pre svega da uočimo razliku između raznih grupa koje pripadaju inteligenciji. Pojam inteligencije ja sam u ovom referatu do sada koristio u najširem značenju i hteo sam tim izrazom da obuhvatim sve Jevreje čija je egzistencija ili karijera zasnovana na univerzitetskom obrazovanju. Postoje, naravno, razlike između onih koji su se posvetili nauci i kulturi, a koje možemo nazvati humanistima i umetnicima i onih akademski obrazovanih Jevreja koji rade u slobodnim profesijama kao lekari, advokati, inženjeri ili se bave drugim intelektualnim, ili pak privrednim poslovima. Mnogi intelektualci nisu sa posebnom namerom zapostavili svoje jevrejstvo; oni jednostavno žive u okviru fakulteta, sa profesorima medicine ili prava, ili u poslovnim krugovima, mnogo intenzivnije nego u svojoj jevrejskoj zajednici.

Možda je još važnije povući razliku između onih koji su u modernu eru stupili ranije sa znatnim, prethodno stečenim poznavanjem jevrejske nauke i onih koji su tek u vreme masovnih migracija došli u situaciju da budu deo inteligencije, kada su ne mnogo obrazovani milioni Jevreja krenuli u pravcu Zapada. Za istočnoevropske jevrejske intelektualce, koji su bili cionisti, susret sa tekovinama modernog doba predstavljao je pravi šok; izloženi protivrečnim pritiscima, oni su se našli između rabinističkih teza kojima su se napajali u svojoj mladosti i tekovina modernih vremena. U Americi, članovi sadašnje inteligencije, kako one koja bi se mogla nazvati akademskom, tako i one koja bi se mogla nazvati profesionalnom inteligencijom, pretežno su potomci imigranata koji su došli u zemlju pre nekoliko generacija, a pripadali su malograđanskim i proleterskim slojevima i doneli sa sobom više jidiš, a manje hebrejske kulture. Unuci tih imigranata su sada profesori i advokati, lekari ili u drugim slobodnim profesijama. Oni su prvi put došli u dodir sa intelektualnom tradicijom kada su počeli novi život u američkom otvorenom društvu. Oni znaju jedino da im je deda bio Jevrej, ali za njih on nije neki Jevrej, kao što je, na primer, bio Tejvje mlekačija, niti se sećaju rabina pored koga bi Tejvje sedeo i sanjario kao u pesmi „Da sam bogat čovek“. Razumljivo je zato da je sučeljevanje porodične tradicije i osećanja pripadnosti jevrejskoj užoj zajednici s jedne i širih svet-skih prostranstava ostalog čovečanstva s druge strane postala stalna tema američke jevrejske književnosti. Pitanje konkurentskih nasleđa, vrednosti Zapada ili jevrejstva, još nije postavljeno. Prema tome, prilaz američkoj inteligenciji je otežan i radi toga što nema one latentne jevrejske intelektualne tradicije koja bi, kada bi postojala, mogla ponovo biti probuđena.

IV

Šta bi, dakle, u ovoj situaciji trebalo uraditi?

U našem prilazu jevrejskoj inteligenciji možemo izneti kao argumenat tezu da ni jedan pojedinac nije u neposrednom odnosu sa idealima, da svi mi do svog ljudskog položaja i konkretne uloge dolazimo putem našeg odnosa sa nekom zajednicom i nekom tradicijom i da je pojedinac odvojen od zajednice uvek kandidat da priđe nekoj grupi koja se suprotstavlja zajednici ili da se nađe u ološu. Videli smo vrlo često da su upravo oni koji su se zaklinjali na univerzalni moral uplovili u vode materijalizma i hedonizma. Univerzalne vrednosti koje ovih dana kultiviraju mnogi tehnokrat i pripadnici slobodnih profesija više su izraz želje da se postigne društveni status zasnovan na materijalnim dobrima nego neke želje da se međusobno služi opštem dobru. Članstvo u zajednici predstavlja dobrovoljno prihvatanje zajedničke sudbine i u dobru i u zlu, brigu i za druge, ne samo za sebe i već samim tim podstiče idealizam. Paradoksalno je da je idealizam često neprijatelj pojedinca, a za pojedinca je spas u zajednici.

Ovi argumenti zacemento imaju svoju snagu, ali to još ne znači da će poluasimilovani jevrejski intelektualci neminovno tražiti svoje mesto u jevrejskoj zajednici. Takav intelektualac će se možda bolje snalaziti u društvu profesora, umetnika ili političkih aktivista, ili čak u sredini koja ne želi da se veže za neko starije, tradicionalno, grupno nasleđe. Takav intelektualac će možda reći i to da Jevrejin može biti interesantniji i kreativniji u ovim modernim vremenima upravo izvan jevrejske zajednice, oslobođen svih pritisaka koje donosi pripadništvo jevrejskoj zajednici i da je ovakva kreativnost poželjnija od povezanosti sa tradicijom. Uživanje blagodeti današnjeg sveta stvarno predstavlja nešto što se smatra normalnim za Jevreje u dijaspori. Autentičnost koja je utkana u biće judaizma nije uvek dovoljno jak argument za one koji misle da je početak sveta tamo gde je njihov sopstveni život i u čijem biću nema odjeka tradicionalnog jevrejskog nasleđa.

Slično je i sa argumentom da jevrejsko zajedništvo predstavlja veću garanciju za društveno-ekonomsku bezbednost i emocionalni mir. Biće ih vrlo malo koji će uvažiti ovaj argument. Iskustvo sa američkim jevrejstvom može se smatrati laboratorijskim dokazom koliko je to tačno. Tokom celog stoleća američki Jevreji su svoje glavne institucije stavili u službu borbe protiv antisemitizma i nastojanja da se Jevrejima obezbedi društvena i psihička ravnoteža. Te aktivnosti su bile neverovatno uspešne.

Međutim, kada se gleda na njihovo kumulativno dejstvo, postaje očito da je sve to omogućilo Jevrejima bezbolniji prelaz i pojavu na široj pozornici, a asimilacija tim aktivnostima nije zaustavljena.

Osnovni problem između jevrejske zajednice i njene inteligencije i danas je isti onaj koji se svojevremeno pojavio između Spinoze i amsterdamskih rabina. Upotrebljavajući jezik sedamnaestog stoleća, oni su branili tezu otkrovenja Biblije, što je Spinoza poricao. Obe strane su, međutim, znale da je u pitanju opravdanost, odnosno negacija jevrejske egzistencije. Danas nije religiozni fundamentalizam onaj zid koji razdvaja one koji su na putu da budu asimilirani i one koji su odlučili da ostanu Jevreji. Na strani asimilacije su oni koji se slažu sa Spinozinim stavom da svi „istorijski identiteti“ predstavljaju pogrešku i iluziju, dok su na strani jevrejskog identiteta oni koji tvrde, otvoreno ili implicitno, da biti Jevrejin znači duboku i misterioznu privrženost, jedno jedinstveno putovanje kroz ljudsku istoriju čije značenje samo vrlo malo razumemo, ako uopšte razumemo. O ovoj veri, u suštini, ne može se raspravljati, jer su njom zadojeni uglavnom samo oni koji su se udubili u jevrejske tekstove i koji su nosioci jevrejske tradicije. To je u stvari stanje duha koje se ne može uskladiti ni sa onim što je najbolje u tekovinama modernih vremena, niti pak sa univerzalnim idealizmom i univerzalnim hedonizmom. Zbog toga je veoma teško da se moderna jevrejska inteligencija pridobije za takvu privrženost, ali to nije i nemoguće.

Nemam iluzija da će i najveći napor pridobiti mnoge, ali ipak mislim da je došlo vreme da se ponovo pokuša učiniti ono što su pre Prvog svetskog rata pokušali u Centralnoj Evropi da učine intelektualci kao što su Buber i Rozencvajg. Sada se nameće potreba da se tekstovi jevrejskog nasleđa tumače u svim zajednicama bez predubeđenja, uz samo jedan uslov, a taj podrazumeva da će oni koji slušaju ta tumačenja, bez obzira na to iz kog ugla prilaze tim tekstovima, verovatno biti pridobijeni. Ima danas kod jevrejske omladine dosta interesovanja za duhovne vrednosti i radi toga takvi naponi u svim većim jevrejskim centrima, a naročito u jačim univerzitetskim centrima, mogu dati rezultate. Kada iznosimo ovaj predlog imamo na umu strujanja u Nemačkoj tokom prvih dekada ovog stoleća kada je Franc Roze-

ncvajg osnovao kulturni centar u Frankfurtu. Sada bi trebalo da se dogodi nešto slično, povratak izvorima koje treba izučavati sa jevrejskom strašću. Jevrejska zajednica bi trebalo da uloži znatna sredstva u ove napore.

Trebalo bi, pre svega, da jevrejski profesori na univerzitetima i na koledžima posvete više pažnje izučavanju jevrejskih tekstova, jer su oni primer za mlađe studente, naročito u vreme njihovog sazrevanja kada porodične veze postaju labavije.

Trebalo bi učiniti čitav niz drugih stvari. Iskustvo pokazuje da se mladi ljudi koji više vremena provedu u Izraelu lakše odlučuju na aliju, ili pak, ako to ne učine, ostaće u dijaspori više povezani sa jevrejstvom. U čitavoj dijaspori neophodno je izmeniti način obrazovanja koje mora biti pristupačno svakom, bez obzira na mogućnost plaćanja.

Dozvolite mi da ovde pomenem i jednu moju omiljenu ideju, naime da svake godine svaka jevrejska zajednica provede akciju razgovora sa svim svojim članovima, sa ciljem da svako dete pohađa neki jevrejski kurs, a svaki odrasli da učestvuje u nekoj formi jevrejske aktivnosti. Kad tražimo novčane priloge vrlo uspešno „pokrivamo sve slučajeve“. Zašto to ne bismo činili kada se borimo da pridobijemo srce i um?

Mogli bismo navesti još mnogo toga u odgovoru na pitanje šta sve treba učiniti. Jasno je, međutim, da će uspeh biti samo delimičan što god učinili da se odbranimo od sve veće opasnosti asimilacije. Danas se ne postavlja pitanje da li neki predlog ima izgleda da dovede do uspeha. Pitanje mnogo više zadire u suštinu problema. Danas se radi o tome da pitanje asimilacije stavimo u prvi plan, da ne bude potisnuto u pozadinu, da ne živimo i dalje u iluziji da su danas najvažnija pitanja jevrejskog života: politika i novac. Svedoci smo činjenice da se broj Jevreja u dijaspori smanjuje i kvantitativno i kvalitativno. Da je do toga došlo zato što se snage odlivaju u Izrael mi bismo se tome radovali, ali to nije slučaj. Previše jevrejske energije prosto isparava.

Neverovatno je i žalosno to što svetska jevrejska zajednica još nije organizovala jednu konferenciju o asimilaciji. Ova dobro organizovana zajednica do sada je u suštini zanemari-la pitanje sopstvene strategije: kako održavati broj članova i sačuvati svoje sopstveno biće? Memorijalna fondacija je tokom više godina učinila mnogo, pomogla u rešavanju mnogih specifičnih problema i podržala mnoge specifične napore, ali još stvarno nije postavila ono pitanje zbog kojega je zapravo osnovana. Ova organizacija postoji radi toga jer smo, posle uništenja jevrejstva centralne i istočne Evrope, snažno osetili ne samo gubitak broja, već i kreativnosti jevrejske energije. Uprkos svemu što smo mi i drugi učinili, činjenica je da nam danas, kad je već prošao vek jedne generacije od kada su svi naponi započeti, preti opasnost da izgubimo toliki broj Jevreja zbog asimilacije koliko smo pre jedne generacije izgubili zbog genocida.

Neka ovo bude poziv svima da se, u skoroj budućnosti, sazove konferencija o asimilaciji. Memorijalna fondacija bi trebalo da primi na sebe odgovornost za pripremanje konferencije i za pridobijanje glavnih jevrejskih organizacija i Izraela da učestvuju u njenom radu i da pomognu u utvrđivanju smernica daljeg rada. Ti naponi će, očekuje se, pomoći da mudrije koristimo naše snage i da, što je još važnije, pronađemo nove metode kojima se možemo uspešnije boriti protiv erozije judaizma.

Pre skoro sto godina Ahad Haam je razmišljao o tadašnjim problemima jevrejstva i uzviknuo: „Ako se zemlja opustoši, narod će je ponovo izgraditi, ali ako se narod uništi, ko će ga ponovo izgraditi?“.

U ovom trenutku jevrejskog života jedan manji deo našeg naroda ponovo gradi svoju zemlju, a rat i političke zategnutosti, unutrašnje i spoljne, angažuju sve snage toga dela naroda. Većina svetskog jevrejstva vrlo često živi lagodno, ili bar u lažnoj iluziji lagodnosti, a istovremeno se pod pritiskom erozije napola uništava.

Manjina zacemento ne može da iznese na svojim leđima ni teret a ni slavu jevrejske egzistencije. Svi mi kojima to leži na srcu, bez obzira na to gde se nalazimo, ne možemo imati toliko snage da nadoknadimo gubitak time što nosimo teret za dvoje ili troje. U jevrejskom životu danas se centralna tema izražava u tri reči: „Tražim svoju braću“.